

# Vitányi Archívum

P. Szűcs Julianna

## Papírból katedrális\*

Kedves meghívottak, barátok, segítők társak, főképpen pedig Vitányi Iván barátai, elvi társai és tisztelői, akik eljöttek e különleges archívum első felavatására. E sorszámra még vizs-zatáterek, de hadd ismertessem előbb a gyűjtemény belső természetét, amely talán segít az eligazodásban.

Vitányi Iván közösségi alkat volt, társakat maga köré gyűjtő, ízig-vérig demokratikus és baloldali ember. Az utánam szóló nyilván erről fog beszélni, a dolgozószobába húzódó gondolkodóról viszont annak kell, aki szembesülhetett a tárgyi maradványokkal. Vitányi személyiségéhez ugyanis hozzátartozott a *papír* iránti olthatatlan ragaszkodás, már-már szerelem.

Akik ismerték, tudják, hogy fekete táskáiban, a nagytáskákon belül a kisebb és szintén fekete táskákban, a kisebb fekete táskákba belül elrejtett még kisebb fekete táskákban mennyi kézzel írott notesz hordozta gondolatvázlatait, a kemény fedelű mappákban, a gumis dossziékban, az átlátszó irattartókban hány kézirat, előadás-tervezet, cikk-kezdemény lapult. Ezekből (is) születtek azok a művek, amelyek a bejárattól jobbra álló polcokon sorakoznak, és ezekből sajnos mégsem született meg mindaz a mű, amelyet csak sze-

retett volna megírni. Ahhoz legalább kétszáz évig kellett volna élnie – bár majdnem száz így is megadatott neki –, és mellette nem kellett volna intézetet vezetnie, nem kellett volna részt vennie a civil társadalomban és azokban a közéleti csatákban, amelyek szerencsés körülmények között olykor eredményre is vezettek. Igaz, akkor Vitányi sem lett volna Vitányi. Ilyen szerencsés körülmény volt egyébként maga a Demokratikus Koalíció is, az az ellenzéki párt, amely méltó módon támogatta alapító tagjának emlékét, és ezáltal engem is, aki hosszú időn át Vitányi társa lehettem. Az elhunyt végakaratának megfelelően és alapítványi formát találva, összekötötte az összekötendő: Vitányit, a politikust és Vitányit, az értelmiségit.

Visszatérve most már a *papírne-műre*, mint a végrendelet tárgyára, némileg magyarázatra szorul az a látvány, amely minket itt és most körülvesz. Az Országgyűlés Képviselőházának öt helyiségében talált új otthonra ez a méretes örökség. A későbbi kutathatóságot ez némileg ugyan bürokratikussá fogja tenni, viszont a gyűjtemény állagának biztonságát – gondolva a Lukács Archívum szomorú esetére, a Politikatörténeti Intézet sanyarú sorsára és a baloldalt reprezentáló közgyűjtemények mai általánosan veszélyeztetett létére –, a Vitányi Iván Archívum

\* Elhangzott 2024. február 1-jén a Vitányi Archívum megnyitóján Budapesten a Képviselői Irodaházban – a szerk.

életképességét a hely kiválasztása mégis szavatolja. Legalábbis addig, ameddig egyáltalán többpártrendszer van Magyarországon.

Az eredeti anyag egy teljes ház emeletét és annak teljes pincéjét foglalta el. Ez volt Vitányi külön szabályok szerint létrehozott labirintusa, amely úgy keletkezett, hogy a maga által készített térelválasztó polcokból barkácsolt egy szinte átláthatatlan kompozíciót. Először csak felezte a teret, később negyedelte, még később egészen apró részekre szabdalta az amúgy csöppet sem kicsi alaprajzot. Az így keletkezett helyiség – finoman szólva – több volt, mint puritán, és a komfortfokozat majdhogynem háborús körülményeket idézett – de a könyvrengeteg felcímkezve, mégis példás rendben sorakozott a polcokon. Körülbelül így várt ránk zárható szekrényekben a levéltári anyag is, kivéve a már említett „fekete táskás” papírokat. Ez az anyag került át sok kamionfordulóval a Barsi utcából a Jászai Mari térre.

Mi most a legnagyobb szobában állunk, a sarokban egy remekül helyrehozott íróasztal – amelyet az utolsó negyedszázadban alig használt, mert leginkább lappal az ölében, szinte mozgásban dolgozott –, a falak mellett szép polcok, rajtuk a könyvtárnak körülbelül az egynegyede. Megjegyzem, hogy a hiányzó háromnegyed döntő része fontosságban és hasznosságban semmiben nem marad el a látható egynegyed mögött: Vitányi papírimádata és a vacakság iránti undora ugyanis pompásan megfért egymással. A fölösleget nehéz lenne kirostálni. Nyilván akadt egy-két ponyva a sorok között, de azt biztosan felhasználta lektúr- és

szabadidő-kutatásaihoz. Maradt az anyagban némi ezotéria is, de az valószínűleg kellett pszichológiai és kultúrszociológiai tanulmányaihoz. Különben ez a könyvtár a minőség tárháza, a tartalma pedig szinte enciklopédikus. Az óramutató járása szerint haladva az alábbi témák szerepelnek a feliratok alatt. Tizenhetet számoltam össze. 1. Politika, 2. Filozófia, 3. Esztétika, 4. Pszichológia, 5. Szépirodalom, 6. Sinológia, 7. Szemiotika, 8. Színelmélet, 9. Szociológia, 10. Társadalomtudományok, 11. Természettudományok, 12. Történelem, 13. Tánc, 14. Képzőművészet, 15. Zene, 16. Közművelődés. A 17. a prímszám, pedig az a két folyóirat, amelyhez a leginkább kötődött: a *Valóság* és a *Mozgó Világ*. A tizenhét kategóriából hetet professzionálisan művelt. A többi pedig hozzátartozott a maga teremtette világmindenségéhez.

Ha látná ezt a pedáns bútorzatot és a rögtönzött válogatást, bizonyára örülne. Meg annak is, hogy mi, rekonstruálók – külön köszönet ezért a gyűjtemény későbbi és reménybeli irányítójának, Biri Elvirának – legalább agyának struktúráját igyekeztünk pontosan ábrázolni. Persze Vitányi ehhez a könyvtárízélítőhöz hozzátenné: „Ugye a többi könyv is megvan még? E pillanatban ugyan nem kell, de a jövő héten talán mégis.” Megígértük neki, persze, minden megvan, és dolgozunk azon, hogy a bevezetőben említett első átadást kövesse majd egy második is, a teljes könyvtár láthatása, meg egy harmadik is, amelyben az egész kéziratanyag válik könnyen hozzáférhetővé. Hogy erre miért van szükség, arra Vitányi többször megadta a választ, ráadásul ebben a rendszer-

ben is már többször. Éppen tíz évvel ezelőtt, a *Mozgó Világ* februári számában jelent meg egy tanulmánya, ebből idézek: „Amely pillanatban a hatalom uralkodni akar a kultúrán, kilép a demokratikus fejlődés útjáról és belép az autoriter, tirannikus, diktatórikus rendszerek mutánsainak sorába. Ezt teszi most a centrális erőter kormányja. Sajnos nem dilettáns módon és nem eredménytelenül. Nem nehéz ebben nem dilettánsnak lenni, mert több ezer éves gyakorlata van, hogyan kell a társadalmat a kultúra által elnyomni. Megszólítja mindazokat, akik távol maradtak a demokratikus kezdeményezésektől, és különösen azokat, akik még mindig a magyar modell bűvkörében élve valamilyen speciális, különleges, ősmagyar útban reménykednek. És azokat, akik a magyar feudalizmus szellemének megfelelően továbbra is felülről várják a mannát és a csodát.” Vitányi azért gyűjtött össze ennyi „papírt”, mert utolsó pillanatáig hitte, hogy

az írásba foglalt gondolat jó kezekben anyagi erővé válhat, csak tudni kell használni. A hatalommal nem visszaélve a kultúrát pedig hagyni kell abban, hogy a maga útját járva a nép javát szolgálja. Azt hiszem, ő volt az utolsó, aki azt a szót, hogy NÉP, őszintén, minden hátsó gondolat nélkül, tiszta szívből, igazán ki tudta mondani.

Most, a munka első és talán legnehezebb részének befejezése után, mint az Új Köztársaság Alapítvány által létrehozott Vitányi Iván Archivum elnökének nem csak illemből, de őszinte köszönettel tartozom segítőttemnek, kurátortársaimnak, Vársárhelyi Máriának és Ara-Kovács Attilának, bajtársamnak, Biri Elvirának, Iván fiainak, ifjabb Vitányi Ivánnak és Gergelynek. Továbbá ábécésorrendben a Demokratikus Koalíció munkatársainak, Csefkó Balázs jogásznak, Dobrev Klárának, Kiska Juditnak, Kolber Istvánnak, Sebián-Petrovszki Lászlónak és természetesen Gyurcsány Ferencnek.

